

EL TRAM DE MURALLA DEL CARRER DE BONAVENTURA CARRERAS I PERALTA, 12 – XAMFRÀ CARRER BALLESTERIES, 2 (GIRONA, EL GIRONÈS)

Marc PRAT VILÀ, Jordi SAGRERA ARADILLA

INTRODUCCIÓ

L'edifici que comprèn el número 12 del carrer Carreras i Peralta i el número 2 del carrer Ballesteries s'emplaça dins el nucli urbà de Girona, prop del cor del barri Vell i a tocar del carrer de la Força (Fig. 1). Aquest immoble va ser objecte d'unes obres de rehabilitació durant els primers mesos de l'any 2017. La neteja i alliberament de revestiments (enguixats i arremolinats) de la seva paret nord, orientada d'est a oest, van deixar lliure i ben visible el parament exterior d'un pany de la muralla baix medieval de la ciutat. Una inspecció d'obra rutinària per part de tècnics de l'Ajuntament de Girona va advertir la presència del mur. Posteriorment, una inspecció realitzada per l'arqueòloga territorial de la Generalitat de Catalunya a Girona, la senyora Susanna Manzano, va determinar la necessitat de preservar la citada estructura i

Figura 1. Plànol de situació de l'immoble número 12 del carrer Carreras i Peralta i número 2 del carrer Ballesteries.

de documentar-la gràficament.

UBICACIÓ I CONTEXT HISTÒRIC

L'immoble on ha aparegut el tram de la muralla és un edifici de planta rectangular estreta i allargada que conté diferents plantes i un altell (Fig. 2). La planta baixa, que restà fora de les obres de rehabilitació i, per tant, de la intervenció arqueològica, té entrada pel carrer Ballesteries i està destinada a local comercial. L'accés a la resta de l'edifici es fa per una porta oberta a la façana oriental, a la placeta del Correu Vell.

La seva ubicació dins la trama urbana de la ciutat és d'un alt interès històric. Pocs metres al nord, a la confluència de la placeta del Correu Vell amb el carrer de la Força que ve del nord, enllaçaven dos trams de la muralla de la

605

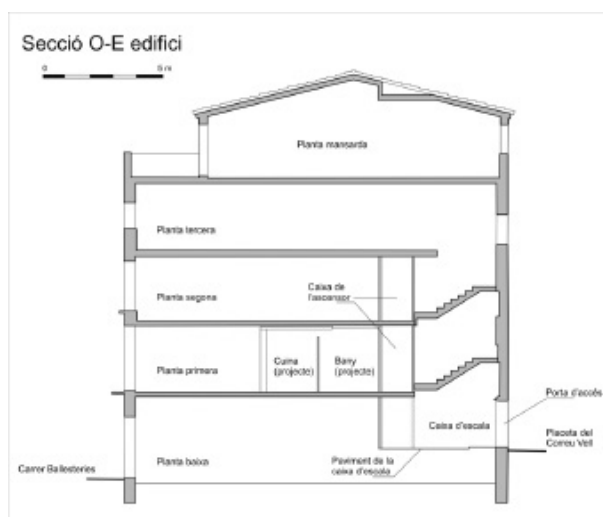

Figura 2. Secció oest-est de l'immoble on ha aparegut el tram de muralla.

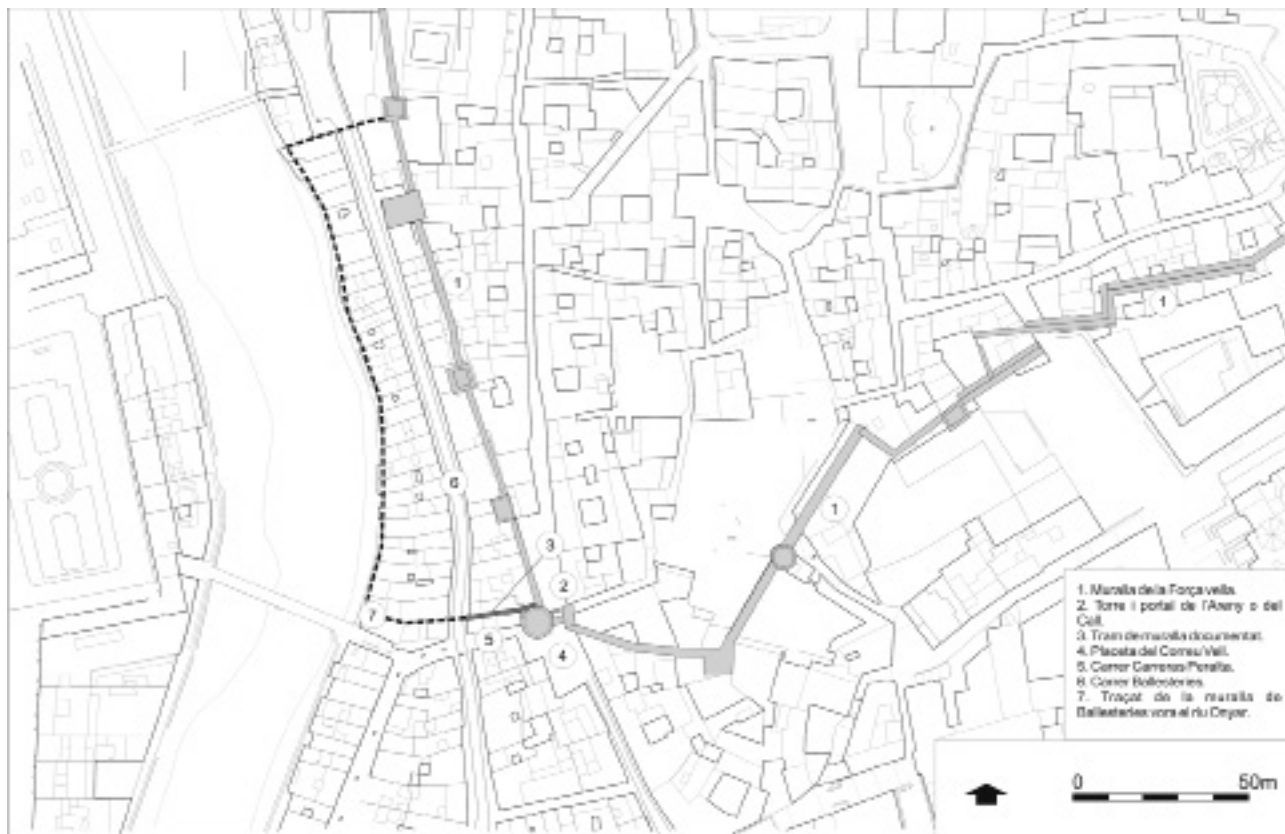

Figura 3. Plànol del traçat de la muralla de la Força Vella on s'ha afegit el tram de muralla documentat i el traçat que hauria tingut la muralla de Ballesteries vora el riu Onyar.

606

Força Vella o del recinte de la ciutat romana: el tram de migdia i el tram de ponent. En aquest indret s'hi obria, des d'època romana, un portal que donava accés a l'actual carrer de la Força, aleshores el *cardo maximus*, i una torre de planta quadrada que el defensava (Nolla/Vivó 2012, 57 i 64-65). Durant la segona meitat del segle XIV, el portal es va remodelar i la torre romana fou literalment engolida i substituïda per una de planta rodona més grossa. El portal va rebre diferents noms segons el moment: *porta Onnare*, portal de l'Areny i, ocasionalment, portal inferior del Call ja que, l'àrea baixa de la Força Vella va hostatjar el call jueu. La torre, malgrat que també va ser designada amb nomenclatures similars, fou coneguda principalment com a torre de la presó, ja que va tenir aquesta funció durant molts segles (Nolla/Casas 2009).

EL TRAM DE MURALLA DEL C/ DE BONAVENTURA CARRERAS I PERALTA, XAMFRÀ C/ BALLESTERIES

L'any 1362 el rei Pere va ordenar el redreça-

ment de les muralles de la ciutat i la construcció de nous recintes per als barris que, des del segle XI, havien crescut fora murs: l'Areny, el Mercadal, els burgs de Sant Feliu i de Sant Pere... (Canal *et al.* 2010, 17-24).

Un dels primers barris a ser fortificats va ser precisament el carrer Ballesteries. El juliol de 1362 el rei expedia als jurats de la ciutat les ordres pertinents al respecte: «Mana e vol lo senyor rey que la Torre del Call, en la qual se tenen los presos, al cantó d'en Vilella, jubeter, se faça mur bo e fort e ferm e alt prou, ab vall ample de XL palms e prenguin de VI cases. E en lo dit cantó se deu fer una torre bona e conivent, la qual respona a la desús dita altra torre. E d'aquesta torre entro al cantó del vall del alberch d'en Lapart, se face mur a la part de l'aygua, bo e alt e ben defenent, a que'spuga córrer dalt» (Madurell 1964, 340). Amb aquestes directrius, es bastia un mur de nova construcció que havia d'envoltar dit carrer. Perfilava un recinte rectangular que arrencava del portal i de la torre del Call i es dirigia en sentit oest fins arribar al riu l'Onyar on girava en sentit nord. Resseguia la riba del riu fins que, a

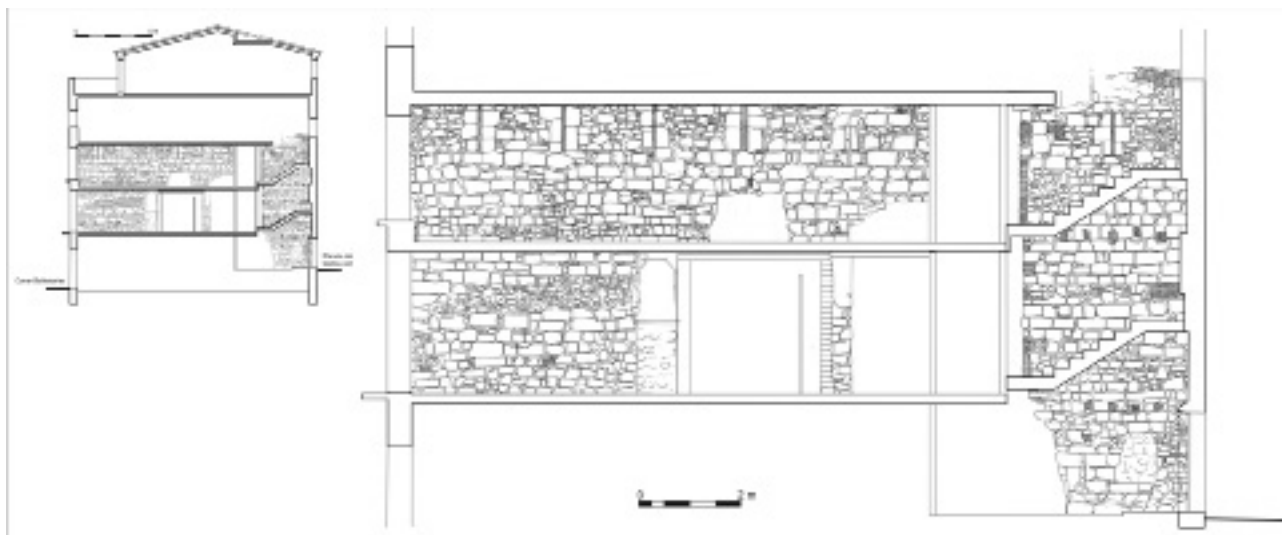

Figura 4. Secció de l'immoble amb l'alçat de la muralla documentat.

l'alçada de la pujada de Sant Feliu, tornava a girar en sentit est per anar a trobar novament la muralla de la Força Vella per cloure el recinte (Fig. 3). Tenia dos portals en ambdós extrems del carrer Ballesteries, aleshores anomenat de Fàbregues. El del nord va ser conegut amb el nom "na Clara" i tenia un fossat i un pont llevadís (Canal *et al.* 2000, 116, 138-139). El de migdia, menys documentat, s'obria just al costat de la finca objecte de la present intervenció arqueològica. De fet, un matxó revestit amb arremolinat que sobresurt de la façana de ponent delata la presència del mur i la localització del portal.

El pany de muralla localitzat, malgrat haver patit agressions i estar molt malmès per retalls i forats, ens aporta informació sobre com degué funcionar la defensa d'aquest sector. Construït amb carreus més o menys rectangulars units amb morter, el tram conservava algunes de les espitlleres originals del segle XIV. Sis espitlleres formen una renglera superior que originalment se situava en el nivell de combat prop del coronament de la muralla. Una altra espitllera, situada a peu pla, defensava per baix l'accés a la torre i al portal (Fig. 4). Aquests elements que ens han arribat conservats parcialment són molt habituals en la poliorcètica medieval.

Els setges que va patir la ciutat durant la guerra civil catalana (1462-1472) van ocasionar la ruïna al carrer Ballesteries i a la muralla adjacent. Entre finals del segle XV i principis del XVI, començà la reconstrucció d'aquest sector

seguint les ordenances d'edificació dels jurats (Iglésias 2003, 39-43 i 72-73). Fou llavors, o poc després, quan es bastia un primer edifici en el que avui correspon al núm. 12 del carrer Carreras Peralta. La muralla convertida en paret mitgera amb la finca veïna (el núm. 1 del carrer de la Força) iniciava un lent però inexorable procés de desafectació i aviat desapareixia de la memòria històrica. En el cadastre del 1716 per exemple, no hi consta ja cap mena de referència. Sí, en canvi, de la veïna torre de la presó i el seu portal adjunt que van romandre dempeus fins al 1858, any en que foren enderrocats per eixamplar l'accés al carrer de la Força (Sagrera 2014, 233-235). De fet, en el conjunt de l'immoble s'observen elements i evidències d'un edifici del segle XVIII que fou objecte d'una remodelació integral en el segle XIX.

CONCLUSIONS

La rehabilitació de l'edifici que comprèn el número 12 del carrer Carreras i Peralta i el número 2 del carrer Ballesteries va deixar al descobert un pany de la muralla baix medieval. Bastit amb carreus rectangular de mida mitjana, el mur presenta les mateixes característiques arquitectòniques que altres trams ja coneguts de la muralla baix medieval. L'ordre del rei Pere el Cerimoniós de l'any 1362 i l'esment del "vall dit de na Clara" ja feien intuir la fortificació del carrer Ballesteries durant la segona meitat del segle XIV. Ara, la presència d'aquest mur apor-

ta una prova més sobre el procés d'emmurallament d'aquest sector de la ciutat.

BIBLIOGRAFIA

CANAL, J. et al. 2000, *El sector nord de la ciutat de Girona. De l'inici al segle XIV*, Ajuntament de Girona, Girona, Col·lecció Història Urbana de Girona. Reconstrucció cartogràfica, 4.

CANAL, J. et al. 2010, *Girona en el segle XIII (1190-1285): Cartografia i descripció de la ciutat medieval*, Ajuntament de Girona, Girona, Col·lecció Història Urbana de Girona. Reconstrucció cartogràfica, 9.

IGLÉSIAS, D. 2003, *La muralla de Girona. Dels orígens a l'enderrocament*, Ajuntament de Girona i Institut d'Estudis Gironins, Girona, Col·lecció patrimoni cultural, 4.

MADURELL, J. M. 1964, Las obras de las murallas de Gerona (1362-1685). Notas documentales para su historia, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* 17, 331-372.

NOLLA, J. M., CASAS, J. 2009, La porta meridional de la Força Vella de Girona, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* L, Girona, 27-39.

NOLLA, J. M., VIVÓ, D. 2012, Gerunda: les muralles, in D. Vivó, L. Palahí i J. M. Nolla, *Parva Gerunda*, Girona, Ajuntament de Girona, 49-69.

SAGRERA, J. 2014, La intervenció arqueològica del núm. 1 del carrer de la Força de Girona: el descobriment de nous elements de la muralla romana, *Dotzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Besalú, 233-235.